

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Mucur'da Nazar İnanişı Etrafında Teşekköl Etmiş Pratikler

Practices Formed around the Evil Eye Belief in Mucur

Meltem Yılmaz*

Abstract: Evil eye is described as a spiritual force that harms living or non-living things with the energy in their eyes in public. The energy of evil eye, which is common in almost any society, usually emerges with feelings such as jealousy, envy, wannabe, excessive love. From past to present, creatures that have attracted the attention of people with their particular superiorities such as beauty, success and wealth are exposed to evil eye. According to the perspectives of societies, some events pose danger. Evil eye is an event that should be protected as it poses a danger among the society, as well. Mishaps for no reasons, sudden deaths and incurable illnesses are often associated with the evil eye. That is why, it is believed that evil spirits are under the evil eye in Anatolia. As for the detrimental effects of evil spirits, an attempt is made by the practices that is taken under auspices. In this study, practices pertaining to the "evil eye", which has an important place in Mucur folk beliefs, have been examined. In this context, firstly, a compilation study in the field was carried out, and then the compiled data was written under a certain classification. The compilation process from the field was carried out between 2008-2019 with the consent of the source persons. In the introduction part of the study, information is given about the concept of evil eye and the characteristics of the people who has the evil eye or has been affected by the evil eye in Mucur. Then, the practices people do to protect themselves from the evil eye and its effects were examined under two main titles: "Practices Made To be Protected from the Evil Eye" and "Practices Made to Heal the Evil Eye". The tasks of the given practices are explained, and the analysis and evaluation of the implementations are included. As a result of the study, it was determined that the first need that motivates the belief in the evil eye is the security need of human beings. It has been determined that individuals affected by the evil eye are treated with magical applications. It has been determined that the symbolic images developed around the concept of the evil eye also support the transfer of cultural and national heritage.

Structured Abstract: The evil eye energy, which is common in almost every society, usually arises with emotions such as envy, admire, wannabe, excessive love. It is believed that from the past to the present, especially beings who attract attention with their certain superiorities such as beauty, success and wealth are exposed to the evil eye. The two basic elements that allow the evil energy of the evil eye to pass to other people are "look" and "word". The fact that the two elements mentioned are seen as the tools of the evil eye may lie in the fact that the eye and tongue are seen as organs that cannot be prohibited by people, in other words, they cannot be prevented.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Asst. Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Arts & Science, Department of Turkish Language and Literature.

ORCID 0000-0001-8014-2268

yilmazmeltem5@gmail.com

Cite as/ Atıf: Yılmaz, M. (2023). Mucur'da nazar inanişı etrafında teşekköl etmiş pratikler. *Turkish Studies - Language*, 18(3), 2143-2162. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.71878>

Received/Geliş: 17 August/Ağustos 2023

Accepted/Kabul: 25 September/Eylül 2023

Published/Yayın: 30 September/Eylül 2023

Checked by plagiarism software

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

The transitive and damaging power of the evil eye creates giving, receiving and breaking powers among the people. In this context, people who are famous for their bad looks; Receiver means living or non-living beings exposed to the bad energy emitted by the transmitter with its positive, beautiful and remarkable features, and the term breaker refers to objects used to break the bad energy signals in the transmitter or to destroy the damage in the receiver. The evil eye beings are the ones who attract bad energy and are in the position of receivers. The buyer must have the characteristics desired by society and individuals. These features are positive features such as beauty, success, wealth and healthiness. It is believed that there are various symptoms of the evil eye. These symptoms often adversely affect living creatures in the spiritual direction. Because it is believed that the soul full of bad thoughts and feelings will turn to another soul and look carefully, persistently and frequently, will increase the damaging power of the evil eye.

In this study, "evil eye practices", which have an important place in Mucur folk beliefs, are examined. The practices formed around the evil eye were tried to be analyzed by psycho-social method. The mentioned method has enabled us to examine and explain the effects of the social values and psychological reactions of individuals on the formation and development process of evil eye practices. As a result of the researches, it is believed that those who suddenly become sluggish, fall, experience severe headaches, become restless or get sick, yawn frequently, sob and tear in their eyes are worth the evil eye. Evil eye suppressant practices have been developed to protect people in similar situations. These practices are placed between the transmitter and the receiver to break the bad energy signals in the transmitter or to eliminate the damage in the receiver. The belief among the people that the evil eye is worth the attention of people or not, whether they are human or not, has led us to divide these practices into two. In this context, the practices of protection from the evil eye have been evaluated by dividing them into two as practices to protect people and other beings from the evil eye. The shortest way to protect yourself from the evil eye is to stay away from bad words and eyes. In this, people need to keep their happiness, wealth, and all their positive qualities they have, such as their health, secret. In addition, people can also resort to the evil eye and amulets written in *masallah*.

Charms are objects that break the bad energy in the transmitter and are used as a shield between the transmitter and the receiver. These objects vary according to their sources and places of use. There are four sources of substances used as amulets. These include: spindle branch, grapes, plants such as black cumin; skulls of animals such as cows, horses, dogs, deer, animal sources such as tortoise shells; rock salt, evil eye beads, horseshoes, and other mineral sources, and religious elements where the protective power of prayers is refuted. Despite the measures taken to protect them from the evil eye, individuals who believe that they are touching themselves, their loved ones, the animals they have acquired, their goods and belongings resort to various practices to treat the bad effects of the evil eye. The most common of these are waxing with lead, to turn salt, to have *zeğ/zağ* stone burned, making incense from various plants and printing amulets. The most common evil eye treatment practice is lead casting practice. At the basis of the healing practices with salt blasting and lead pouring methods is the dream and desire of the person who touches the evil eye to blow his eye through imitation. In this context, every salt that explodes on the fire is imagined as the eye of the evil eye and a simulated, fictional detonation process is carried out. The act of spitting in treatment practices is usually performed by people who are described as *ocak*. Through saliva, the power of the *ocak* is transferred to the person with the evil eye. In this application, it may be aimed to purify the person with the evil eye with water and give him vitality. Healing practices have a conductive structure that provides purification. It is possible to see this conductivity, especially in the recitation of the prayers made into the water and in the drinking of this recited water. Because it was believed that the power of prayer would first pass to water and through water to the human body. In our opinion, the purifying property and fluid structure of water were effective in the formation of this belief. The basis of the evil eye treatment practices is usually the idea of transferring assets from a dry state to a liquid state.

The symbolic images created around the evil eye support the transmission of cultural and national heritage. In this context, it can be said that the evil eye bead and the harmful are embodied forms of cultural belief. People who are exposed to the evil eye are usually cured by magic practices after being detected by magic practices. The most practical about the evil eye occurs around babies, children and puerperals. This situation can be explained by the psychological and sociological needs of the child as living being that ensures the continuation of the lineage in society. The words spoken during the protection and healing of the evil eye have the functions of preserving the collective memory and transferring it to the future. Therefore, these words can be considered products of "shared memory" or "shared experiences". The beliefs and practices formed around the evil eye have unifying functions that bring together the individuals of the society

to which they belong in different times and places. These functions can develop a sense of cultural belonging in individuals. Although evil eye practices can undergo changes / transformations from the past to the present, they can contain historical elements and sections. In this context, the objects used around the evil eye practices are only one of the practices that constitute the cultural elements of a nation such as motifs and values. Due to its stated importance, it will continue to live by being fermenting in the axis of modern human needs, social and cultural values.

Keywords: Turkish folklore, evil eye, folk beliefs, amulet, healing practices, psychosocial method

Öz: Nazar, halk arasında, bakışlarındaki enerji ile canlı veya cansız varlıklara zarar veren manevi bir kuvvet olarak nitelendirilmektedir. Hemen her toplumda, yaygın olan bu kuvvet, genellikle haset, gıpta, özent, aşırı sevgi gibi duygularla ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze nazara maruz kalan insanların belirli özelliklerinin olduğuna inanılır. Bu özellikler arasında güzellik, başarı ve zenginlik öne çıkmaktadır. Toplumların bakış açılarına göre tehlike arz eden olaylar vardır. Tehlike arz eden ve korunulması gereken olaylardan biri de nazar değmesi olayıdır. Sebepsiz aksilikler, ani ölümler ve çaresiz hastalıklar, çoğu zaman nazarla ilişkilendirilir. Bu nedenle, Anadolu'da nazarın altında kötü iyelerin etkisinin olduğuna inanılmakta ve bu iyelerin zararlı etkilerinden himayesine sığınan uygulamalarla kurtulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada, Kırşehir'in Mucur ilçesinin halk inançlarında önemli bir yer edinen "nazar pratikleri" incelenmiştir. Bu bağlamda, ilk olarak sahada derleme çalışması yapılmış, ardından derlenen veriler, belirli bir tasnif altında yazıya aktarılmıştır. Sahadan derleme işlemi kaynak kişilerin rızalarıyla 2008-2019 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın "Giriş" bölümünde, nazar kavramı, Mucur'da nazardan etkilenen ve nazarı değen kişilerin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Ardından insanların nazardan ve onun etkilerinden korunmak için yaptıkları pratikler, "Nazardan Korunmak İçin Yapılan Pratikler" ve "Nazarı Sağaltmak İçin Yapılan Pratikler" başlıkları altında incelenmiştir. Belirtilen pratiklerin taşıdıkları görevler ise psiko-sosyal metotla açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda nazar inancını güdüleyen ilk ihtiyacın insanoğlunun güvenlik ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Nazardan etkilenen bireylerin genellikle sihir uygulamalarıyla sağaltıldığı belirlenmiştir. Nazar kavramı etrafında geliştirilen sembolik imgelerin de kültürel ve ulusal mirasın aktarımını desteklediği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk halk bilimi, nazar, halk inanışları, nazarlık, sağaltma pratikleri, psiko-sosyal yöntem

Giriş

Nazar inancı, neredeyse her kültürde kendine yer bulmuş halk inançlarından biridir.¹ Yaygınlığının sebebi, bu inancın insan psikolojisi üzerindeki etkileridir. Çünkü tıpkı diğer halk inançları gibi nazar inancı da insanoğlunun belirli psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını tatmin edebilmek için üretilmiştir.

İnançların temelinde, güvenlik, belirsiz ya da bilinmeyen durumları açıklama, yaşamı kontrol etme, topluma uyum sağlama, çaresizlik, başarma, acıdan kaçma, korku, stres, endişe gibi duyguları azaltma vb. psiko-sosyal ihtiyaçlar bulunmaktadır (Köse & Ayten, 2009, ss. 52-60). Ancak nazar inancını güdüleyen ilk ihtiyaç, güvenlik ihtiyacıdır. Geçmişten günümüze güvensizlik ve onun getirdiği tehlikeden kaçış, insanı kendinden dışa doğru yönlendirmektedir. Kişi inandığı şeyi gerçekleştirmek için harekete geçmekte, kendisine bir hedef ve bir yol belirlemektedir. Bu doğrultuda insanlar, kendi içinde tutarlı, birbiriyle bağlantılı ve mecazlananın bol olduğu anlamlı öyküler kurmakta ve bu öykülerde anlatılanları yerine getirerek adeta sihir yapmakta, bir dokunuşla nesneleri başkalaştırdıklarına inanmaktadırlar (Saydam, 2018, ss. 24, 27, 32, 33-34). Bu durumu Shermer, "*Önce inançlar oluşur, ardından inançlara ilişkin açıklamalar*" diyerek ifade etmektedir (2011, s. 351).

¹ Nazar inancının Mısır, Grek, Roma, Mezopotamya, Ortadoğu, Akdeniz, Hint Avrupa gibi muhtelif kültürlerdeki yaygınlığına dair görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Dundes, 1981, ss. 257-312).

Arapça kökenli bir kelime olan nazar, Türkçe Sözlük'te, "*Belli kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala, mülke hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakiştaki çarpıcı güç*" (1988, s. 1074) olarak tanımlanır. Alan Dundes ise nazarı, "*Kadın ya da erkek [herhangi] bir bireyin, isteyerek ya da istemeyerek bir başka bireye veya onun mal varlığına, sadece bakarak ya da [onları] överek zarar verme gücüne sahip olduğuna dair oldukça tutarlı ve bütüncül karmaşık bir halk inanışı*" olarak tanımlar (Dundes, 1992, s. 258).

Nazarın kötü enerjisinin diğer insanlara geçişini sağlayan iki temel unsur, "bakış" ile "söz"dür. Göz ve dil, insanlar tarafından yasaklanamayan, bir başka ifadeyle engel olunamayan organlar olarak değerlendirildiği için nazar aracı olarak görülmektedir. Bu durumu, halk arasında söylenen, "Göze yasak olmaz" ile "Ağzı olan konuşur" atasözlerinde de görmek mümkündür (KK-2). Ayrıca göz ile sözün, duyguları ve düşünceleri bir yerden başka bir yere aktararak geçirme gücü, onlara büyümlü bir güç kazandırmaktadır.

Dundes'e göre nazar inancının temelinde, insan hayatının kaynağı olan sıvıyı kurutarak yok etme fikri vardır. Dundes, sıvıyı yaşama, sıvının yokluğunu ise ölümle ilişkilendirir. Bu nedenle ıslak ve kuru terimlerini, yaşamın ve ölümün metaforları olarak kullanır. Hayatın su, süt, kan, salya gibi sıvılara bağlı olduğunu belirten Dundes, bu sıvıların kurutulmasıyla hayatın sona erip ölümün gerçekleşeceğini anlatır. Bu bağlamda sembolik olarak bir çift gözün, göğüs ya da testisi, tek bir gözün ise penis, vajina ya da anüsü temsil edebileceğini söyler. Buradan hareketle nazarın etkisiyle süttan kesilen anneyi ya da hayvanı, kuruyarak ölen ekinleri ve hastalanarak ölen çocukları Dundes'in ıslak- kuru metaforuyla açıklamak mümkündür (1992, ss. 266-267, 273-277).

Kurutma fikrinin yanı sıra nazar, sağlık, iyilik, mal varlığı gibi sınırlı sayıdaki güzellikleri elde etme arzusu, kaybetme korkusu ve bunlara sahip olanlara imrenme duygusuyla da oluşur (Dundes, 1992, ss. 266-267). Çünkü insan, sosyal olarak kendini diğerleri ile mukayese eden ve kendinden daha iyi olanları kıskanabilen bir varlıktır.

Hemen her toplumda, yaygın olan nazar enerjisi, genellikle haset, gıpta, özent, aşırı sevgi gibi duygularla ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze, bilhassa güzellik, başarı, zenginlik gibi belirli üstünlükleriyle dikkat çeken varlıkların, nazara maruz kaldıklarına inanılmaktadır.

Bu çalışmada, Kırşehir'in Mucur ilçesinde önemli bir yer edinen, "nazar pratikleri" incelenmiştir. Nazar etrafında teşekkül eden pratikler², psiko-sosyal metot ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

Psiko-sosyal metot, bir toplumun bireylerinin sosyal değerleri ile psikolojik tepkilerinin folklor ürünleri üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır (Acıpayamlı, 1962, s. 12). Sosyal değerler, toplumdan topluma çeşitlilik gösterirken psikolojik tepkiler, her insanda doğuştan vardır ve dış etkilere kapalıdır. Bu nedenle psikolojik tepkiler, inançlarla gelişen pratiklerin iskeletini yani özünü; sosyal değerler de şeklini yani yapısını oluşturur (Acıpayamlı, 1962, ss. 12-13). Bu bağlamda nazar, her kültürde çeşitli şekillerde var olmuş kültürel bir olay ve bu olaya karşı geliştirilen psikolojik etkilerin izdivacıdır.

Üstün Dökmen, insan davranışlarının temelinde korunma ihtiyacının olduğunu ve insanın bu ihtiyacını gerçekleştirebilmek için çeşitli kültürel korunaklar ürettiğini ileri sürmektedir. İnsan yaşamını çevreleyen atmosferi doğal, vücudunu çevreleyen deriyi ise biyolojik korunak olarak niteleyen Dökmen, insanın kültürel ürünlerini de "kültürel deri/korunak" olarak değerlendirmektedir. Kültürel korunak, insanın genlerini ve kültürünü, yarına ulaştırmak için ürettiği psikolojik ve sosyolojik korunaklardan oluşmaktadır. Psiko-sosyal korunaklar insan iradesiyle ortaya çıkan kıyafet, ev, kalkan, düşünce, gelenek, iletişim şekilleri gibi kültür ürünleridir (Dökmen, 2016, ss. 13-24). Bu bağlamda maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılırlar

² Pratik kelimesi ile inanç, örf, âdet, uygulama gibi kültürel faktörlerin hepsi kastedilmektedir (Acıpayamlı, 1962, ss. 14).

ve “*insan derisi üzerine geçirilmiş ikinci bir deri gibi insanı koru[yarak] insanlığı geleceğe ulaştır[ırlar]*” (2016, s. 25).

Gelişen yaşam standartlarıyla birlikte korunağını mağaradan ülke sınırlarına kadar geliştiren insanın korunma sistemi, zamanla kültürel korunmaya dönüşmüş ve insanoğlu psiko-sosyal korunaklı bir yaşam geliştirmiştir. Hayal ettiklerine uygun araçlar geliştirerek ulaşan insanoğlunun ürettiği gelenekler de insanları ve kültürleri korumak için geliştirilmiş geçmişin güvenlik programları gibidir. Nazarın her toplumda kendini göstermesi, onun sosyal ve psikolojik olmak üzere iki boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda mikro düzeyde insanın makro düzeyde ise toplumun güvenlik ihtiyacını karşılayan nazar pratiklerinin psikolojik ve sosyolojik işlevleri bulunmaktadır.

Kendini güvende hissetmek isteyen insan, güvenlik duygusunu ihlal eden her düşünceye karşı savunma mekanizması geliştirmekte ve kendine güvenli alanlar yaratmaktadır. Çünkü güvenli yer hayali, ruh sağlığımızı koruyan önemli psikolojik korunaklardandır. Toplumun inançlarına uygun hareket etmek ise sosyolojik korunaklara sığınarak kültürün hayatta kalmasını sağlamak demektir (Dökmen, 2016, ss. 57-61). Bu bağlamda insan zihninin hayal ettiği nazar gücüne karşı geliştirdiği halk inanışlarının da psikolojik olarak ferdin, sosyolojik olarak ise kültürün güvenlik ihtiyacını karşıladığı söylenebilir.

Nazarın, geçişken ve zarar verici gücü, halk arasında verici, alıcı ve kırıcı güçlerin oluşmasını sağlar. Bu bağlamda verici terimiyle, kötü bakışıyla ünlenmiş kişiler; alıcı ile olumlu, güzel ve dikkat çekici özellikleriyle vericinin yaydığı kötü enerjiye maruz kalan canlı veya cansız varlıklar, kırıcı terimiyle de vericideki kötü enerji sinyallerini kırmak ya da alıcıdaki hasarı yok etmek için kullanılan nesneler kastedilmektedir. Belirtilenler güçler ve bu güçler etrafında teşekkül eden pratikler şöyle açıklanabilir:

Nazar Eden Varlıkların Özellikleri

Nazar eden kişiler, kötü enerjinin yayılımını sağladıkları için verici konumundaki kişilerdir. Bunlar, bakışlarıyla etrafındakilere zarar verdiği düşünülen renkli, özellikle de mavi gözlü bireylerdir. Onların, kadınları ve hayvanları sütten kesme, insanları tökezletme, düşürme ve hastalandırma gibi zarar verici özellikleri bulunur. Halk arasında böyle kişilere, “şumlu”, “kem gözlü”, “çakal gözlü”, “baykuş gözlü”, “gök göz”, “göğ gözlü”, “pis/kötü nefisli”, “aç gözlü” gibi isimler verildiği saptanmıştır (KK-1, KK-2, KK-3).

Verilen isimlendirmeler, uğursuzluğu, kötülüğü ve kirli/pis olma durumunu yansıtmaktadır. Çünkü nazardaki bakış, sıradan bir bakış değil, art niyetle yönlendirilmiş bir bakıştır. Ayrıca hayvan adlarının nazar eden kişilere verilmesinin temelinde, tilki, çekirge gibi iri gözlü ve kuyruğunda göze benzer motifler bulunan hayvanların nazar gücüne sahip olduğuna dair inanç bulunmaktadır (Gürkan, 2006, s. 444).

Acıpayamlı, mavi gözün kötü göz olarak nitelendirilmesini, Türklerin karşısına çıkan düşman milletlerin genellikle mavi gözlü ve sarı saçlı olmalarıyla ilişkilendirmektedir (1962, s. 16).

İlçede aşırı sevgiden kaynaklı bakışın da bazen nazara sebebiyet vereceğine inanılır. Bu bağlamda, genellikle ebeveynlerin kendi evlatlarına nazar değdirdiğine dair bir kanaat oluşmuş, bilhassa da babanın nazarının anneninkinden daha etkili olabileceği belirtilmiştir. Belirtilen durumun altında ise anne sütünün bakıştaki enerjiyi olumlu yönde etkileyeceğine dair inanç yatmaktadır (KK-21).

Nazar değme işlemi, her zaman “şumlu” olarak bilinen kişiler tarafından gerçekleşmez. Bu durumda insanlar, nazarın sahibini tespit edebilmek için kurşun dökme, zağ atma ve tuz çevirme gibi pratiklere başvurur. Sözelimi, ocak olarak nitelendirilen kadın, eline aldığı bir avuç dolusu

tuzu, önce nazar değdiği inanan bireyin başında çevirir. Çevirme esnasında kadının elleri terlemiyorsa bireye bir erkeğin; aksi durumda ise bir kadının nazar ettiğine inanılır (KK-17).³

Nazar Edilen Varlıkların Özellikleri

Nazar edilen varlıklar, kötü enerjiyi üzerine çeken, alıcı konumundaki varlıklardır. Alıcının toplumun ve bireylerin arzu ettiği özellikleri taşıması gerekmektedir.

Mucur'da nazara davetiye çıkaran unsurlardan biri güzelliştir. Güzellik, bir insanda dikkatleri üzerine çeken, imrenilen ve haset edilen bir sahiptir. Bu sahiplik, yüz, boy, göz, saç, giyim kuşam, düzen, bakım gibi estetik değerlerle; dayanışma, yardımseverlik, edep, huy gibi insan ilişkilerini düzenleyen ahlaki ve sosyal değerlerle ilişkili olabilir.

İnsanlardan, başarı ve zenginlik bakımından üstün görülenler de nazara mazur kalırlar. Bahsedilen kötü enerjinin altında, bastırılmış duygu ve gerçekleşmemiş arzuların yattığı söylenebilir.

Halk arasında yıldızı düşük olarak nitelendirilen insanlara, kolaylıkla nazarın değeceğine inanılır (KK-1). Bu inancın temelinde ise her insanın bir yıldızının olduğuna dair bir düşünce bulunmaktadır. İnanca göre, yıldızı üstte olan her zaman alttakini bastırmakta/basmaktadır (KK-8).

Yeni doğum yapmış lohusaya ve bebeğine nazar değeceğine inanılır (KK-13). Çünkü lohusa ve bebeğinin, savunmasız, kırık ve kirli oldukları düşünülmektedir.⁴

Belirtilenlerin dışında toplumda süreklilik arz eden pozitif durumların da nazara geleceğine inanılmaktadır. Bu bağlamda, her zaman sağlıklı, güzel, başarılı ve iştahlı olanların; sürekli süt veren, doğum yapan küçük ya da büyük baş hayvanların, daimi güzel açan ve solmayan bitkilerin, düzenli olarak tarladan çıkan mahsullerin ve genellikle ekonomik olarak işleri yolunda gidenlerin nazarın merkezi konumunda olma özellikleri vardır.

Nazar Değdiğini Gösteren İşaretler

Nazarın çeşitli belirtilerinin olduğuna inanılır. Bu belirtiler genellikle canlıları manevi yönde olumsuz olarak etkiler. Çünkü kötü düşünce ve hislerle dolu ruhun, bir başka ruha yönelerek dikkatli, ısrarcı ve sık bakmasının nazarın zarar verici gücünü artıracığına inanılır. Yapılan araştırmalar sonucunda, bölgede kişiye nazar değdiğini gösteren halk inançları şunlardır:

Ansızın ya da sık aralıklarla esneyen, hıçkıran ve gözünden yaş gelen çocuklar ile yetişkinlere nazar değdiğine inanılır (KŞ-15).

Bir anda hâlsizleşen, düşen, şiddetli baş ağrısı yaşayan, huzursuz olan ya da hastalananların göze geldiğine inanılır. Bu durumdaki kişiler, hâlet-i ruhiyelerini, "*Elim golum dutmuyo, dökülüyom*" (KK-2, KK-5) diyerek tasvir ederler.

Uzun süre ağlayan, uyumayan, çok iştahlıyken birden iştahını kaybeden bebeğe, çocuğa ya da yetişkine göz değdiğine inanılır (KK-16).

Birden sütü kesilen veya annesini emmeyen insan ile hayvana nazar değdiğine inanılır (KK-21).

Ansızın başa gelen kaza ya da musibetin altında da nazar inancı vardır. Bu bağlamda, herhangi bir sebep yokken aniden kırılan ayna, bulunduğu eve, ev halkına ya da sahibine nazar değdiğine işaret etmektedir. Bu kırılma, bazen kendiliğinden bazen de yere düşürülen cam ile porselenden yapılmış bardak, tabak vb. eşyalar aracılığıyla gerçekleşir. Halk arasında, belirtilen eşyaların kırılmasıyla birlikte nazarın da kırılacağına inanılır. Bu nedenle eğer kırılacak bir

³ Belirtilen diğer uygulamalara, nazarı sağaltma yöntemleri içinde detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

⁴ Kırıklılık ve kirlilik düşüncesinin altındaki etmenler "Nazardan Korunma Pratikleri" başlığı altında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

eşya, yere düştüğü hâlde kırılmamışsa, nazarın uğradığı varlıktan çıkmayacağına ve onun kötü etkisinin devam edeceğine inanılır. Ayrıca bu eşyaları yere düşüren kişilerin, çeşitli sıkıntılarının olduğu düşünüldüğü için, düşmenin etkisiyle bardağı kırılan birey, “*Gaylem kırıldı*” diye sevinirken, kırılmayan kişi sıkıntısının devam edeceğinden endişelenir (KK-6, KK-7, KK-10). Bu inancın altında ise psikolojik olarak sorumluluğu başka güçlere atfetme düşüncesi bulunmaktadır.

Ocakta sütü taşan ve saç telleri sürekli dolaşan kadınlara nazar değdiğine inanılır (Yılmaz, 2008, s. 43; KK-8).

Kahve falında çıkan göz şekli ve fal için kapatılmış bir fincanın açılma anında etrafa sıçrayan taveler, fala baktıran kişide nazar olduğuna delalet eder (KK-12, KK-14).

Anlaşılabileceği üzere nazar, genellikle halk arasında tehlike arz ettiğine inanılan, korunulması gereken bir durumdur. Sebepsiz aksilikler, ani ölümler ve çaresiz hastalıklar çoğu zaman nazarla ilişkilendirilir. Bölgede, nazarın etkisinin çok kuvvetli olduğuna ve maruz kalan kişiden uzaklaştırılmadığında, o kişinin ciğerlerini dökerek ölümüne sebebiyet vereceğine inanılmaktadır⁵. Bu inanç ilçeden derlenen “*Nazar insanı mezara, deveyi kazana sokar*” ile “*Açın nazarı ekmekçiye korkutur*” (KK-11) atasözlerinde de bulunmaktadır.

Mucur'da nazara karşı tedbir almak, “şumlu” kişilerin dikkatlerini başka yönle sevk etmek ya da nazarın kötü etkilerini sağıaltmak için muhtelif yöntem ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Tespit edilen yöntemleri ve uygulamaları, “Nazardan Korunmak İçin Yapılan Pratikler” ve “Nazarı Sağaltmak İçin Yapılan Pratikler” olmak üzere iki ana başlık altında incelemek yerinde olacaktır.

Nazar Kırıcı Pratikler

Bu pratikler, verici ile alıcı arasına konularak, vericideki kötü enerjiyi kırmak ya da alıcıdaki hasarı yok etmek için oluşturulmuştur.

Bedensel ve ruhsal ihtiyaçlar bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Dolayısıyla ruh ve beden sağlığı arasında tartışılmaz bir ilişki vardır. Nazardan korkmak, nazarın getireceği ruhsal ve bedensel hastalıklardan korkmak anlamına gelmektedir. Toplumda nazarın zararlarından korunmak için muhtelif korunma ve sağıaltma pratikleri geliştirilmiştir.

Nazardan Korunmak İçin Yapılan Pratikler

Halk arasında nazarın insan olsun olmasın, dikkati cezbeden varlıklara değeceğine dair inanç, bu pratikleri ikiye ayırmamıza neden olmuştur. Bu bağlamda inceleyeceğimiz ilk pratik, insanları nazardan korumak için yapılan pratiklerdir.

1. İnsanları Nazardan Korumak İçin Yapılan Pratikler

Nazardan korunmanın en kestirme yolu, kötü söz ve gözden uzak durmaktır. Dolayısıyla “şumlu” olarak nam salmış kişilerle iletişime geçmemeye çalışılır. Bu durum Mucur'da yaygın olarak söylenen, “*Çamura taş atarsan üzerine sıçrar*” (KK-19) atasözüyle açıklanabilir. Ancak insan sosyal bir varlıktır ve daima kendini diğerlerinden uzakta tutarak yaşayamaz. İnsanlarla etkileşim hâlinde olma ama onların kötü etkilerinden uzakta yaşama isteği, muhtemelen diğer korunma pratiklerini doğurmuştur. Bu bağlamda alandan tespit edilen diğer pratikler şunlardır:

⁵ Alan araştırması esnasında, kaynak kişilerimizden Tülay Sayar, bir kızının nazardan vefat ettiğini ve ciğerlerinin parçalanarak döküldüğünü belirtmiştir. Anlatıcının iddiasına göre, Sayar ve kızı otobüsle yolculuk yaptığı esnada, yolcular tarafından kızının güzelliği dikkat çekmiş ve çocuk otobüs içinde kucaktan kucağa gezdirilerek sevilmiştir. Bu esnada bir kadının, “*Ciğerlerinde yanasıca*” diyerek kızını sevdiğini aktaran Sayar, bir süre sonra kızının birden ateşlendiğini ve fenalaşarak öldüğünü aktarmıştır. Hastaneye götürülen çocuğa yapılan tetkikler sonucunda, yetkililer tarafından ebeveynlerine, çocuklarının aşırı ateşten ciğerlerinin parçalandığı belirtilmiştir (KK-22).

Lohusanın ve bebeğinin kolaylıkla nazara maruz kalacağı inancı, halk arasında onları nazarın kötü etkilerinden korumaya yönlendirmiştir. Çünkü ilçede, kırklı anneye ve bebeğine degecek nazarın onları hastalandıracağına, hatta öldürebileceğine inanılır. Bu nedenle annenin ve bebeğinin yanına, kırkı çıkana kadar yakınları dışında kimse alınmaz. Özellikle de kırkı çıkmamış bebek, yabancılara gösterilmez (KK-1). Bu inancın temelinde, kırkı çıkmamış anne ve bebeğinin mezarının açık olacağına dair inanç ile onları kara iyelerden⁶ koruma inancı bulunmaktadır (KK-16, KK-18). Çünkü “kırklılık süreci”, bir nevi kirlilik sürecidir ve bu süreçte olan canlıların, güç bakımından zayıf, maneviyatta da kara iyelerin etkisi altında olduklarına inanılır.⁷ Buradan hareketle lohusa ile bebeğinin kırklanmadan eşik dışına çıkmasına ve onların bulunduğu hânenin içine yabancıların alınmasına müsaade edilmez. Bu uygulamanın temelinde, aileyi dışardaki kara iyelerin etkilerinden koruyan, koruyucu eşik iyesi inancı vardır. Bu bağlamda anne ve bebeği, kırklanarak⁸ nazarın zararlı etkilerinden korunur. Kırklanen lohusa ile bebeğinin manevi anlamda kirden arındırıldığına ve kara iyelere karşı onlara güç kazandırıldığına inanılır (Kalafat, 2010, ss. 180-182). Ayrıca kırklama suyundan alınan bir miktar su, elle bebeğin beşiğine, yastığına ve evin dört köşesine serpilerek bebek kem gözlerden korunmaya çalışılır (KK-1, KK-2, KK-3).

Mucur’da bebekleri ve çocukları nazardan korumak için onların boyunlarına, kulaklarının arkasına ya da yüzlerine kara kazan karasından, kömürden veya yakılan bağ çubuğundan elde edilen is sürülmektedir (KK-11, KK-17). Bu uygulamanın temelinde, onları şumlu gözlere ve kara iyelere karşı kötü gösterme, kandırma ve olası kötü etkilerden koruma çabası vardır. Yine aynı gaye ile bebek ve çocukların kötü huyları, toplum içinde anlatılmakta böylece onlar nazardan korunmaktadır. Buradan hareketle, uysal çocukların yaramaz, hiç ağlamayanların sulu göz, zeki ve çalışkan olanların tembel, iştahlıların iştahsız, sağlıklıların da sağlıksız olarak anlatıldığı, güzel ve sevimli çocuklara eski kıyafetlerin giydirildiği ve onların, “çirkin” diye sevidikleri tespit edilmiştir (KK-2). Belirtilen güzel olanı çirkin gösterme uygulamalarının, öldürücü gücü aldatmaya çalışmak için yapıldığı söylenebilir.

Yine, kalabalık bir bayan topluluğunda, bebeğini emzirmek zorunda kalan bir anne, evladına ve sütüne nazar değmemesi için “Bebek hiç emmiyor”, “Hiç uyumuyor” ya da “Hiç sütüm yok” diyerek oluşabilecek nazarı engellemeye çalışır. Böylece bebeğin iştahının kesilmeden sağlıklı bir şekilde büyüyeceğine inanır (KK-3, KK-6, KK-19). Bu bağlamda yaşı geldiği hâlde evlenmemiş bekâr kızın yanında da, “*Nefsi aile kurmayı ya da anne olmayı çeker de bebeğe bakışıyla zeval verir*” diye bebek emzirilmez (KK-1).

Uzak durulmasına rağmen kem gözlü olduğuna inanılan biriyle karşılaşma durumunda ise bireyler gizlice kalçalarını kaşırlar (KK-3) veya kendilerine çimdik atarlar (Ülger, 2010, s. 11).

⁶ Kara iye, bünyesinde “*can alma, yanlış yola saptırma gibi*” insanlara zarar verici olumsuz özellikleri taşıyan kötü ruhlarla verilen addır (Abdurrezzak, 2020, s. 35).

⁷ Burada belirtmek isteriz ki modern tıp, halk arasında “kırklı” olarak ifade edilen süreci, lohusa ile bebeğinin kan damarlarının açık olduğu, bu nedenle de olası kanamaların gerçekleşebileceği süreç olarak tanımlamaktadır (Abdurrezzak & Kalafat, 2020, ss. 37-79).

⁸ Kırklama kavramı, “*Lohusa ile çocuğunu, gebelik ve lohusalık çağlarının kirlerinden arıtmak ve onları temiz bir vaziyette cemiyete sokmak gayesiyle yapılan pratiklerin adı*” (Acıpayamlı, 1974, s. 122) olarak tanımlanır. Mucur’da kırklama ya da kırk çıkarma işlemi, genellikle lohusanın kaynanası, annesi gibi tecrübeli akrabalarından en az iki kişi tarafından yapılır. İlk olarak çakıl taşı büyüklüğündeki kırk adet taş toplanır ve yıkanır. Lohusanın ve bebeğinin banyo yapacağı kırklama suyu, kazan gibi büyük bir kaba konarak kaynatılır. Kaynatılan su önce ılıtılır. Ardından suyun içine bebeğin taş gibi sağlam olması ve dünyada yer yurt edinebilmesi için kırk taş, sağlıklı ve güçlü olması için demir para, zengin olması için çeyrek, yarım ya da tam altın, bahtının aydınlık olması için ayna, ömrünün bereket içinde geçmesi için de bir yemek kaşığı veya bir avuç çörek otu, pirinç, buğday gibi tahıllar, bebeğe nazar değmemesi için de göğ boncuk adı verilen nazar boncuğu atılır. Peşi sıra bebek, teşt ya da leğen adı verilen plastik ve geniş bir yıkama kabının içine konulur. Vücudunun üzerine kevgir, elek, kalbur gibi çok deliği olan bir kap tutulur. Kırklama suyundan alınan bir miktar su, bu delikli kapların üzerinden dualar eşliğinde üç defa dökülür. Her dökme eyleminde, üç defa, “kırk çık, kırk çık, kırk çık” denilerek bebek kırklanır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-5, KK-6, KK-8, KK-9). Uygulamada kırka hitaben kullanılan, “kırk çık” ifadesinden, kırklılık sürecinin anne ve bebeğinden çıkması istenilen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Çıkması istenilen şey ise kara iye, kir ve kirlilik durumudur.

Uygulamada kimi zaman kişinin önce eline tükürdüğü, ardından da tükürük salgılı elini kalçasına sürdüğü tespit edilmiştir (KK-4). Karşılaşma esnasında, kem gözlü olduğuna inanılan kişi, diğerine “*Seni iyi gördüm*” derse diğer kişi, konuşma esnasında, “*Allah gönlüne göre versin*”, “*Gönlünün muradını versin*”, (KK-5, KK-21) gibi cümlelerle kendisini koruma altına alır. Koruma işleminin bireylerin içlerinden söyledikleri, “*Tü gözüne, tü gözüne, tü*”⁹ ya da “*Umduğun bu olsun*”¹⁰ ifadelerinden sonra yere tükürmeleriyle gerçekleşeceğine inanılmaktadır (KK-1).

Nazardan korunmanın bir diğer yöntemi ise “Maşallah” yazılı nazarlıkları takmak ya da görülen ve beğenilen varlığa karşı “Maşaallah” demektir. Bu dua, sade bir şekilde yapılabildiği gibi “Kırk bir/bin kere maşallah!”, “Mâşâallah, Subhanallah, Tebârekallah” dualarının art arda söylenmesiyle de yapılmaktadır (KK-6, KK-7).

Bir başka korunma metodu ise, nazar muskalarıdır. Bunlar, genellikle köylerdeki cami hocalarına yazdırılır (Yılmaz, 2008, s. 43). Muskaların dışında, nazardan korunmak için belirli dualara başvurulur. Bu duaların başında Felak, Nas, Fatıha, İhlas sureleri ile Ayete'l Kürsi gelmektedir (KK-1, KK-14, KK-20, KK-19). Belirtilen dualar genellikle ağız yoluyla direkt okunur ve 3 kere tekrar edilir.¹¹ Okuma işlemini genellikle ağız dualı olarak nam salmış bir kişi yapar. Korunmak için okunan duaların bir kısmı genellikle ritüel eşliğinde okunur. Ritüeller arasında, tuz çevirme, patlatma, zağ ya da kurşun dökme gibi pratikler yer almaktadır.¹²

Fotoğraf 1-2: Nazar muskası ve muskanın içindeki dua

Gelinin oğlan evine indirilmesi sürecinde, dikkatleri dağıtmak ve çiftin üzerindeki kötü bakışların etkisini azaltmak için para ve buğday atılmaktadır (KK-21).

⁹ Anadolu halk inanışlarında nazar değdiğine inanılan kişilerin üzerine dua okunur. Dua okuyan kişi esnemeye başlarsa “Göze gelmiş, nazar edenin gözü çıksın” denilerek nazar sağaltılmaya çalışılır. Sağaltma işleminde dua okuyan, muayyen aralıklarla, efsunlanan ya da nazardan etkilenenin yüzüne, şifa beklenen uzvuna ya da bütün vücuduna, “Tu-tu-tu” lama yöntemiyle üç defa üflediği, üflemeden evvel de “Tu-tu-tu Bismillah” dediği bilinmektedir (Kalafat, 1993, ss. 272-273).

¹⁰ Umduğun bu olsun ifadesi, yörede içini çekerek baktığın ve içinden geçirdiğin şey seni bulsun anlamında kullanılan bir bedduadır (KK-5).

¹¹ Uygulamada kullanılan üçlemeyi, duanın gücünü pekiştirmek için kullanılan psiko-sosyal bir uygulama olarak değerlendirmek mümkündür.

¹² İlgili ritüeller, nazarı sağaltma pratikleri başlığı detaylı şekilde incelenmiştir.

Fotoğraf-3: Gelin başı nazarlığı

İki kardeş, iki elti, iki dünür, gelin-kaynana, çekirdek ya da geniş aile gibi akraba ilişkilerinde, belirtilen kişiler, göze gelmemek için toplu hâlde bir yere gitmemeye özen gösterilmektedir (KK-15). Bu pratiğin temelinde ise dayanışma içindeki aile ilişkilerinin, art niyetli kişilerce fark edilmemesi düşüncesi bulunmaktadır.

Nazar degeceği düşünülen bir kişinin yaptığı ev ziyaretlerinde, ev sahibi tarafından çeşitli önlemler alınır. Bunlardan ilki, şumlu kişinin ayakkabısını ters çevirmektir (KK-1, KK-16). Böylece kötü enerjinin sahibine geri döneceğine inanılmaktadır.

Aile bireyleri, nazara gelmesin diye araçlarını art arda ya da yan yana park etmezler. Aksi durumda, ailenin mal varlığının göze gelerek zevale uğrayacağına inanılmaktadır. Yine aynı inançla, maddi durumu iyi olanlar, varlıklarını nazardan korumak için “*Elimizde yok, çok borçluyuz*” derler (KK-15).

Saçları gür ve uzun olan kadınlar, yaptıkları “kırk belik” örgü modelinin arasına nazarlık takarak onları korumaya alırlar (KK-2, KK-3). Bu nazarlıklarda ise mavi boncuk, iğde dalı, tazi boncuğu gibi nesneler bulunmaktadır.

2. Diğer Varlıkları Nazardan Korumak İçin Yapılan Pratikler

Diğer varlıklar kavramıyla çeşitli olumlu özellikleriyle dikkat çeken hayvanlar, bitkiler, ev, bağ, bahçe, tarla, araç gibi varlıklar kastedilmiştir. Buradan hareketle ilçe ve köylerinde tespit edilen nazardan korunma pratikleri ise şunlardır:

Sütü bol ve memeleri iri sığır cinsi büyükbaş evcil hayvanların, göze gelerek sütten kesileceklerine ve danaların annelerini emmeyeceklerine inanılmaktadır. Bu inançtan dolayı, köylerdeki insanlar, özellikle besili ineklerini yabancılara göstermemeye ve onlar hakkında konuşmamaya çalışır.¹³ Muhtemel bir karşılaşma olasılığı için de bu hayvanların boyunlarına mavi boncuk, nazar muskası, iğde dalı gibi nesneler takılır.

¹³ Bu bağlamda Palangıç'ta ahıra giren bir adamın, bol sütlü ineği gördükten sonra, “*Memelerine bak memelerine*” dediği, akabinde hayvanın sütten kesildiği ve danasının annesini emmediğine dair bir anlatı tespit edilmiştir. Yaşanan durumdan sonra, hayvana nazar değdiğine inanan aile bireyleri, evlerine cami hocasını çağırması ve hayvanın üzerine dua okutmuştur. Ardından inek ve danasının eski hâline döndüğü aktarılmıştır (KK-21).

Fotoğraf 4-5: Hayvan nazarlıkları

Bağ, bahçe, tarla gibi alanlarda yetişen ürünlerin güzellikleri ile bereketine nazar değeceğine inanılmaktadır.¹⁴ Bu nedenle tarlaların ortasına genellikle cılk yumurta¹⁵ gömülmektedir (Ülger, 2010, s. 114). Belirtilen alanları nazardan korumak için uygulanan bir diğer pratikte ise inek, at, köpek, öküz, geyik gibi hayvanların kafatasına, kaplumbağa kabuğuna, eşek pisliğine, iğde dalına ve üzerlik bitkisine başvurulmaktadır. Başvurulan varlıklar nazar değeceğine inanılan alanlara görünür şekilde asılırlar (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-8). Yapılan pratiklerdeki gaye, koruma alanlarını kötü göstermek, nazarı, güzelliğin içindeki kötülüğe yöneltmek mahsulü olası zarardan kurtarmaktır.

Otomobil, traktör gibi taşıtlar alınır alınmaz onların tekerlerine yumurta fırlatılır ya da uygun yerlerine nazarlık, hamayıl ve nazar duaları takılır.¹⁶

Türkiye'nin diğer sair bölgelerinde olduğu gibi Mucur'da da canlı ve cansız varlıkları korumak için nazarlık adı verilen koruyucu nesnelere başvurulmaktadır. Bu bağlamda, ilçe ve köylerinde kullanılan nazarlıklar, Anadolu Türk kültür coğrafyasındakilerle örtüşmektedir.¹⁷

Nazarlıklar, vericideki kötü enerjiyi kıran, verici ile alıcı arasında kalkan görevinde kullanılan nesnelerdir. Bu nesneler, kaynaklarına ve kullanım yerlerine göre çeşitlilik arz etmektedir. Bu bağlamda, nazarlıkların kaynaklarını ve bunların kullanıldığı canlı veya cansız varlıkları şöyle tablolatabiliriz:

¹⁴ Bu bağlamda alan derlemesi esnasında, bir göz oda dolusu buğdayı gören bir adamın, “Buğdaya bak buğdaya” demesi üzerine, evin duvarının çatladığı ve çatlayan duvardan akan buğdayın göle aktığı aktarılmıştır (KK-21).

¹⁵ cılk yumurta: Bayatlamış yumurta

¹⁶ Saha derlemesi esnasında, tarlada herk yapan bir kişiyi gören adam muhatabına, “Traktör nasıl da herk yapıyor” demiş, bunun üzerine traktörünün takfiye vitesinin kırıldığı anlatılmıştır. Kaynak kişinin bu durumu anlatırken kullandığı, “Adamın çakal bakışı, traktörün hiç kırılmayacak en sağlam yerini kıldı” sözü nazarın gücüne olan inancını yansıtmayı bakımından önemlidir (KK-16).

¹⁷ Bu bağlamda yapılan çalışmalar hakkında bilgi edinmek için bk. Turan, 2008, ss. 135-138; Çıplak, 2004, ss. 103-125; Üçer, 1997, ss. 164-179

Tablo 1: Nazarlıkların Kaynakları ve Kullanım Yerleri

Kaynakları	Kullanım Yerleri	
Bitkiler	Canlı Varlıklar	Cansız Varlıklar
İğde dalı, çalısı	Çocukların kundak, beşik, yastık ve omuzlarına takılır. Yetişkinlerin giysi ve takılarında kullanılır. Yalnız kullanıldığı gibi nazar boncuğu, hamaylı gibi diğer koruyucu nesnelerle de kombin edilebilir.	Genellikle ev, tarla, bağ-bahçe, araç vb. mülklerde, hayvanların boyun, boynuz, alınlarında ve bitkilerde kullanılır.
Üzerlik/Yüzerlik	Nazardan korunmak için üzerlik tütsüsü yapılır ya da üzerliğin kaynatılmış suyuyla duş alınır.	Bir tutam üzerlik bitkisi ya da üzerlik tanelerinin ipe dizilmesiyle oluşturulan nazarlıklar, evlere ve odalara asılır. Tütsüleme işlemiyle yakılan üzerliğin dumanı odalarda dolaştırılır.
Çörek otu	Bir beze sarılarak cepte ya da üstte taşınır ya da yapılan yiyeceklerin üzerine atılır.	Kötü iyelerin eve girmemesi için bir beze sarılan üzerlik odaların köşelerine konulur.
Sarımsak	Bir beze sarılarak cepte ya da üstte taşınır.	Köy evlerinin kapı girişine asılır.
Pohur çiçeği	Pohur tütsüsü yapılır ya da pohurun kaynatılmış suyuyla duş alınır.	Evi korumak için pohur çiçeğinin tütsüsü yapılır.
Karaçalı	Karaçalıdan kesilen bir parça üstte taşınır	Genellikle ev, tarla, bağ-bahçe, araç vb. mülklerde, hayvanların boyun, boynuz, alınlarında ve bitkilerde kullanılır.
Dağdağan ağacı	Dağdağan ağacından kesilen bir parça üstte taşınır.	Genellikle ev, tarla, bağ-bahçe, araç vb. mülklerde, hayvanların boyun, boynuz, alınlarında ve bitkilerde kullanılır.
Hayvanlar	Canlı Varlıklar	Cansız Varlıklar
İnek, at, köpek, geyik gibi hayvanların kafatası	(-)	Ev, tarla, bağ, bahçe gibi mülklere görünür şekilde asılır.
Kaplumbağa kabuğu	(-)	Ev, tarla, bağ, bahçe gibi mülklere görünür şekilde asılır. Evlerde süs eşyası gibi kullanılır.
Kurt dişi	Genellikle bebek ve çocukların kundak, yastık ve omuzlarına takılır.	Ev, tarla, bağ, bahçe gibi mülklere görünür şekilde asılır
Koyun gözü	Kurban olarak kesilen koyunların gözleri haşlanır ve haşlanan suyla gusül abdesti alınır.	(-)
Yumurta Yumurta kabuğu	(-)	Ev, tarla, bağ, bahçe gibi mülklere görünür şekilde asılır. Genellikle süs bitkilerinin kenarına içi boşaltılmış yumurta kabuğu yerleştirilir. Araçların tekerlerine fırlatılır.
Deve boncuğu /Tazı boncuğu	İnsan ve hayvanların boyunlarına, takılarına veya kıyafetlerine takılır.	Ev ve araçlara asılır.
Bebek ve eşek, dışkısı	Küçük bir bez içine sarılarak cepte taşınır.	Bebekğin ilk dışkısı alınır ve bir odada kurutulur.

Madenler	Canlı Varlıklar	Cansız Varlıklar
Nazar boncuğu	Kundak, beşik, yastık, giysi, takı gibi nesnelere yerleştirilir.	Genellikle ev, tarla, bağ-bahçe, araç vb. mülklerde, hayvanların boyun, boynuz, alınları ile bitkilerde kullanılır.
Kaya Tuzu	Cepte taşınır.	Evlere asılır ya da konulur.
Zağ/Zeğ taşı	Cepte taşınır.	Evlere asılır ya da konulur.
At nalı	(-)	Evlerin girişlerine ya da giriş kapılarına asılır.
Çan	Hayvanların boyunlarına takılır.	Ev, bağ, bahçe gibi yerlerin kapılarına asılır.
Dini Unsurlar	Canlı Varlıklar	Cansız Varlıklar
Hamaylı	Çocukların kundak, yastık ve omuzlarına; yetişkinlerin ise giysilerine takılır.	Ev, tarla, bahçe, araç vb. mülklere asılır.
Nazar duası	Genellikle cami hocalarına yazdırılan nazar dualarını, çocuklar üzerlerinde taşırlar.	Ev, tarla, bahçe, araç, eşya vb. mülklere asılır.
Muska	Cami hocalarına yazdırılan duaların, üçgen şekilli bezlere sarılmasıyla oluşturulur. Genellikle çocuklara ve sığır cinsi büyükbaş evcil hayvanların boyunlarına takılır.	Ev, tarla, bahçe, araç, eşya vb. mülklere asılır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere nazarlık olarak kullanılan maddelerin dört kaynağı vardır. Bunlar: bitkiler, hayvanlar, madenler ile dini unsurlardır. Kullanılan nazarlıkların kaynakları mukayese edildiğinde, bitki ve hayvan kökenli nazarlıkların eşit sayı ile ilk sırada, ikinci sırada ise maden kökenlilerin yer aldığı görülmektedir.

Fotoğraf 6-7: İğde dalından ve üzerlikten nazarlık

Din menbağı nazarlıkların diğerlerine oranla az oluşu, ilçede dinin, koruma maddeleri üzerindeki etkisinin zayıf olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Çobanoğlu'nun, *İnsanlar Arasında Hurafeler* adlı tezi önemli tespitler içermektedir. Çünkü ilgili tezde Bursa/Osmangazi'de

yapılan anket sonuçlarına göre nazar inancının, düzenli olarak namaz kılanlarda, namaz kılmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çobanoğlu, 2006, s. 85). Bu durum, halk inançlarının dinin kabulünden çok daha önce üretilmesi ve benimsenmesiyle ilgili olabilir.

Hayvanlar, bitkiler ve madenlerden geliştirilen nazarlıklara muhtelif totemlerin yüklenmesi, bunların geçmişteki totem inancı fikrinden türediğini düşündürmektedir (Acıpayamlı, 1962, s. 20).

Nazarlık olarak kullanılan nesneler, tek olarak kullanılabildikleri gibi birbirleriyle kombine edilerek de kullanılabilir. Bu bağlamda yapılan en yaygın kombin, bebek ve çocukların omuzlarına takılan mavi nazar boncuğu, hamaylı ve iğde dalından kesilmiş küçük bir parçadan oluşmaktadır (Ülger, 2010, s. 114).

Fotoğraf 8-9-10: Hamayıl çeşitleri

Nazarlık ve nazar sağaltmada kullanılan bitkilerin, doğa olaylarına karşı dayanıklı uzun ömürlü bitkiler olduğu görülmektedir. Buradan hareketle insanların, nazarlık olarak kullandıkları iğde dalı, üzerlik, kara çalı, pohur gibi bitkilerin özelliklerini insanlara yansıtmak ve aktarmak istedikleri düşünülebilir. Yani amaç tıpkı kullanılan bitkiler gibi insanları da kötü enerjilere karşı dayanıklı hâle getirmektir.

Nazarlık olarak asılan hayvan kafataslarında koruyucu ruh olduğuna inanılmaktadır. Bu uygulamanın benzeri VIII. yüzyılda Göktürklerde de bulunmaktadır (İnan, 1965, s. 3138).

Maden kökenli nazarlıklardan en yaygını, ilçede “göz boncuğu” ve “göğ boncuk” adlarıyla da anılan “nazar boncuğu”dur. Ayrıca “taşı boncuğu” ve “deve boncuğu” adlarıyla bilinen nazarlıklar da saptanmıştır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4).

Nazar boncukları, bireylerin üzerine gözle görünür ya da görünmez şekilde takılır. Mühim olan onun görünmesi değil etkisidir.

Fotoğraf 10-11-12: Nazar boncuğundan nazarlıklar

Halk arasında deve boncuğu bir başka ifadeyle tazı boncuğu olarak bilinen nazarlık, bir çeşit deniz salyangozunun kabuğudur. Şekil itibariyle kadının cinsel organına benzetildiği için bereket ve doğurganlıkla da ilişkilendirilir (Bülent, 2008, ss. 311-312).

Fotoğraf 13-14: Kaplumbağa kabuğu ve deve boncuğu

Nazarlıkların, dinamist dünya görüşünün bir sonucu olarak oluştuğu söylenebilir. Dinamizm, ilkel insanın yaptığı gözlemler ve tasavvurlara bağlı oluşur. Bu görüşe göre, doğada bulunan her varlık, özünde bir kuvvet ve kudret taşır. Ancak bu kuvvet, nesne ve canlılarda farklılık arz eder (Örnek, 1962, ss. 256-257). Yani doğadaki varlıklar insanları pozitif ya da negatif anlamda etkileyen kuvvetleri taşırlar. Bu nedenle nesneler yararlı, uğurlu, zararlı ya da uğursuz gibi tasnif edilmektedirler. Bu bağlamda nazarlıkların temel görevi bizce güce karşı güç, özellikle de benzer güç yaymak/yaratmaktır. Bilhassa şumlu olarak nitelendirilen mavi göze karşı, mavi boncuk kullanılması bu şekilde açıklanabilir. Belki de “Göze göz, dişe diş” atasözünün temelindeki kısasta da dinamist görüş vardır.

Nazarı Sağaltmak İçin Yapılan Pratikler

Korunmak için alınan tedbirlere rağmen, kendilerine, sevdiklerine, hayvanlarına, mal ve eşyalarına göz değdiğine inanan bireyler, nazarın kötü etkilerini sağaltmak için muhtelif

uygulamalara başvururlar. Bunlardan en yaygınları: kurşun ile balmumu döktürmek¹⁸, tuz çevirtmek, zeğ/zağ taşı yaktırmak, çeşitli bitkilerden tütsü yaptırmak, muska yazdırmak ve nazar değen kişiyi bir cami hocasına okutmaktır. Bu bağlamda alandan tespit edilen sağaltma pratikleri ve pratiklerin uygulanma şekilleri şöyledir:

1. Kurşun Dökme Pratiği

Nazar sağaltma pratikleri arasında en yaygın olanıdır. Halk arasında kurşun dökme ocağı olarak bilinen kişilerce yapılır. Bu pratik genel özellikleriyle şöyle uygulanır:

Ocak olan kişi, nazara uğrayan kişiyi yere oturtur. Oturan kişinin üzerine beyaz bir örtü gerilir. Örtünün üstüne içi su dolu yayvan bir tepsi tutulur. Ocak olan kadın, tavada erittiği bir miktar kurşunu, yerde oturan kişinin önce başında, sonra sırtında, sonra da ayakları üzerinde gezdirir. Gezdirme işlemi esnasında, bir yandan, *“Er deşenler mer deşenler, yeryüzünde kıpraşanlar, söyleyenin dilleyenin tü gözüne tüüü tüüü tü”* sözleri terennüm edilirken bir yandan da nazar ayetleri olarak bilinen dualar okunur. Ardından *“Benim elim değil, Fadime anamızın eli”* diyen ocak, tavadaki kurşunu, su dolu tepsiye yavaşça döker. Soğuyan kurşunun nazar değen kişinin simasını ortaya çıkaracağına ve bireydeki nazarı sağaltacağına inanılır (Yılmaz, 2008, s. 47).

Kurşun dökme esnasında söylenen dualar çeşitlilik arz eder. Bu bağlamda kimi yerlerde, *“Yavuz ilden yavuz dilden, pis nefisten sen esirge”* diyerek dua edildiği tespit edilmiştir (KK-3).

Kurşunun döküldüğü suyun içine, bazı köylerde yüzük, iğne, ayna ve para atılır. Akabinde tavada eritilen kurşun, belirtilen malzemelerin bulunduğu su dolu kabın içine dualar eşliğinde dökülür. Dökülen kurşun, iğneye yapışmışsa bireyi öldürme ya da hastalandırma maksatlı bir nazar edildiğine inanılır. Eğer kurşun, yüzüğe veya aynaya yapışmışsa kişinin aile hayatındaki mutluluğuna ya da güzelliğine; paraya yapışmış ise bireyin mal varlığına nazar edildiğine inanılır. Felak, Nas, Fatiha, İhlas ve Âyetü’l Kürsî okunarak nazar sağaltma işlemine son verilir (KK-11)

Kurşun dökme işlemi bittikten sonra, tepsi içinden alınan bir miktar su, hastaya içirilir. Daha sonra bu su, hastanın ağzına, yüzüne, ellerine ve ayaklarına sürülür. Kalan su, dualı olduğu için genellikle ayak basılmayan bir ağaç dibine dökülür (KK-1). Kurşun dökülen kişiye, bir gün boyunca kimseyi öpmemesi söylenir (KK-4). Yapılan bu işlemde İslamiyet’in etkisinin olduğu söylenebilir. Zira pratiğin sonunda yapılanlar, abdest suyu ile arınma işlemine benzerdir.

2. Tuz Çevirme/Patlatma Pratiği

Sağaltma işlemlerinden bir diğeri tuz çevirmedir. Bu uygulama genellikle yaşlı ve ağzı dualı kadınlar tarafından yapılır. Yaygın olarak durduk yere ağlayan, hırçınlaşan, ateşlenen çocuklara; aniden işleri bozulan, sürekli esneyen, kendini huzursuz ve hâlsiz hisseden yetişkinlere yapılır. Ele alınan bir tutam tuz, nazar değdiğine inanılan kişinin başının, omzunun, sırtının, göğsünün ve ayaklarının üzerinden üçer kez dualar eşliğinde gezdirilir. Her gezdirmede üç İhlas, bir Fatiha ya da çevirme işlemini yapan kadın tarafından uygun görülen bir dua okunur. Okunan her duanın ardından kişinin başı üzerinden avuçtaki tuz üç kere çevrilir. Çevirme işlemini tamamlayan kadın, avcundaki tuza önce kendisi *“Tüüü!”* der, sonra da sağalttığı kişiye *“Tüüü!”* dedirtirir. Buradaki tükürme işlemi, bazen gerçek bazen de temsili bir tükürme eylemidir. Ardından avuç içinden alınan bir miktar tuz, nazarlı kişinin ağzına verilir. Geriye kalan tuz ise ocaktaki ateşin üzerine atılır. Bu esnada, *“Nazara, mezara, nazar edenlerin gözleri bozara, atmış yetmiş, nazar edenlerin gözleri çıkmış”* şeklinde dualar edilir (KK-4). Ocağa atılan tuzdan gelen çıtırdı sesleriyle birlikte nazarın etkisinin gideceğine inanılır (KK-2, KK-4).

¹⁸ Bal mumu dökme pratiği, kurşun dökme pratiğinin neredeyse aynısıdır. Uygulamadaki tek fark, sağaltma işlemindeki kurşunun yerine, bal mumunun kullanılmasıdır (KK-7).

3. Zağ Yakma/Patlatma Pratiği

Zağ patlatma pratiği, tuz patlatma pratiğine benzer. Ağzı dualı, yaşlı kadınlarca yapılan bu pratikte, renk ve yapı bakımından kaya tuzuna benzeyen fakat tadı ve üst üste oluşmuş katmanlı yapısıyla kaya tuzundan ayrılan zağ taşı kullanılır. Ele alınan bir miktar zağ taşı, nazarlı kişinin etrafında dualarla üç kere çevrilir. Ardından bu maden, yanan ocağın ya da ateşin üzerine bırakılır. Zağ ateşte patlayarak şekil değiştirir. Sağaltıcı kadın, ateşin içindeki zağın yeteri kadar eridiğini düşündüğünde, onu ateşten alır. Pratikte kullanılan zağın şeklinin nazar değen kişinin silüetini yansıttığına inanılır. Ocakta patlatılan zağın bir kısmı, dualar eşliğinde nazarlı kişinin avcuna, ensesine, alınına, göbeğine ve ayakaltına sürülür. Geriye kalan kısmı da temiz su dolu bir kaba atılır. Suyun zağ ile birleşmesinden çıkan buhar, kişinin yüzüne ve üstüne üflenir. Nazarın etkisindeki kişiye, taşlı sudan bir yudum içirilir. Ardından sağaltıcı kadın, aynı suya elini daldırır ve avuç içine aldığı suyu bir andan nazarlı kişinin yüzüne serper. Oluşan ürperme ile nazarın çıktığına inanılır. Kalan su ise ayak basılmayan bir yere dökülür (KK-6, KK-7, KK-17, KK-18).

4. Tütsüleme Pratiği

Tütsüleme pratiğinde genellikle, üzerlik ve pohur çiçeği kullanılır. Nazarlı kişiyi sağaltmak için, mezarlıktan toplanan bir tutam üzerlik, tava içinde yakılarak *“Üzerlik, yüz erlik, gitsin sayrılık, gelsin sağlık”* (KK-3) gibi ölçülü sözler ve dualar eşliğinde kişinin üzerinden çevrilir. Ortaya çıkan dumanlı koku, sağaltılan kişiye koklatılır ve yüzüne üfürülür (KK-4).

Eğer bir hane içindeki herkese nazar değdiğine inanılıyorsa, üzerlik tohumları ya da pohur çiçeği toplanarak dualar eşliğinde tavada kavrulur. Ortaya çıkan dumanlı koku, tütsü gibi oda oda gezdirilerek her odaya üfürülerek dağıtılır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4).

Sağaltma işlemlerini analiz ettiğimizde elde ettiğimiz veriler şunlardır:

Sağaltma işlemini herkes yapamaz. Bu işlem halk arasında elinin yatkınlığı, nefesinin kuvvetliliği ve ocaklığıyla bilinen kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Tuz patlatma ve kurşun dökme metotlarıyla sağaltma pratiklerinin temelinde, nazar değen kişinin taklit yoluyla gözünü patlatma hayali ve arzusu bulunmaktadır. Bu bağlamda ateş üzerinde patlayan her tuz, nazar edenin gözü olarak tahayyül edilir ve temsili, kurgusal bir patlatma işlemi gerçekleştirilir.

Sağaltma pratiklerinde görülen tükürme eylemi genellikle ocak olarak nitelendirilen kişilerce yapılır. Tükürük aracılığıyla ocağın gücü, nazarlı kişiye aktarılır. Bu uygulamada, nazarlı kişiyi su ile arıtma ve canlılık verme gayeleri olabilir. Sağaltma pratikleri, arınmayı sağlayan iletken bir yapıdadır. Özellikle yapılan duaların suya okunmasında ve bu okunmuş suyun içilmesinden bu iletkenliği anlamak mümkündür. Çünkü duanın gücünün önce suya, su aracılığıyla da insan vücuduna geçeceğine inanılmaktadır. Bu inancın oluşumunda bizce suyun arındırıcı özelliği ve akışkan yapısı etkili olmuştur.

Nazar sağaltma uygulamalarının temelinde genellikle varlıkları kuru hâlden, sıvı hâle geçirme düşüncesi vardır. Bu düşüncüyü tütsüleme işleminde yakılarak kurutulan bitkilerde, ateşte eritilen madenlerde ve dildeki ıslaklığı söz ya da tükürük aracılığıyla aktaran dualarda ve nazarlık olarak kullanılan bazı nesnelerde de görmek mümkündür. Çünkü, belirtilen uygulamalarda hayat veren sıvının bir şekilde insana aktarımı yapılmaktadır.

Sonuç

Nazar pratikleri, genellikle belirli bir mantık silsilesindeki düşüncelerin bir araya getirildiği kurgulardan oluşur. Kurulan kurgunun temelinde ise insanoğlunun psikolojik ve sosyolojik güvenlik ihtiyacı bulunur. Bu bağlamda nazar pratiklerinin psiko-sosyal olarak insanları tehlike ar eden durumlara karşı koruma, rahatlatma, güçlendirme işlevleri ile toplumun kültürel değerlerini ve

kodlarını koruyarak yaşatma işlevlerinin olduğu söylenebilir. Bu da nazar pratiklerinin kültüre, korunaklı bir alanda yaşama imkanı verdiğini göstermektedir.

Nazarlıklar için psiko-sosyal açıdan maddi ve manevi korunaklar değerlendirmesi yapılabilir. Sözsüz iletişimin psikolojik bir korunak olduğu düşünülürse yörede korunak olarak kullanılan nazarlıklardan maden, bitki ve hayvan kökenlilerde doğanın gücünden, dini kökenlilerde ise maneviyatın gücünden faydalanılarak koruma kalkanı oluşturulmaktadır.

Nazar etrafında yaratılan sembolik imgeler, kültürel ve ulusal mirasın aktarımını desteklemektedir. Bu bağlamda nazar boncuğu ve üzerlik için kültürel inancın somutlaşmış biçimleridir ifadesi kullanılabilir.

Nazara uğramış kişiler, genellikle sihri uygulamalarla tespit edildikten sonra yine sihri uygulamalarla sağaltılırlar.

Nazarla ilgili en fazla pratik bebekler, çocuklar ve lohusalar etrafında oluşmuştur. Bu durum, toplumda çocuğun soyun devamını sağlayan canlı olarak görülmesiyle, psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerle açıklanabilir.

Sözün, nazar pratiklerinde etkili olduğu görülmektedir. Etkiyi artırmak için genellikle kafiyeyle kelimelere, 3 sayısının pekiştirme gücüne, ayetlere, dualara, İslamiyet'te önem arz eden Fatma ana gibi kişilerin isimlerine başvurulur. Böylece dinin ve Kur'an'ın gücünden faydalanmak istenmiştir. Özellikle sihri uygulamalara, dini değerler katılarak uygulamaların gücü artırılmaya çalışılmıştır.

Nazardan korunma ve nazarı sağaltma esnasında söylenen sözlerin, kolektif hafızayı koruma ve bunları geleceğe aktarma işlevleri vardır. Bu nedenle bu sözler, "ortak bellek"ün ürünleri ya da "paylaşılan deneyimler" olarak kabul edilebilir.

Nazar etrafında teşekkül eden inanç ve uygulamaların, ait olduğu toplumun bireylerini farklı zaman ve mekânlarda bir araya getiren birleştirici işlevleri vardır. Bu işlevler, bireylerde kültürel aidiyet duygusunu geliştirebilir.

Nazar pratiklerinde, insan ve tabiat zıtlığı görülmektedir. Yani, tabiat insana karşı başvurulmuş gücü ve iyiliği temsil etmektedir. Bu sembolizmin altında, insanın yaratılışında var olan nefsi, yani kötülüğe yatkın yapısı etkili olmuş olabilir. Başvuranın, başvurulandan daha eksik ve kötü konumda yer aldığı düşüncesi bulunabilir. İnsanın çaresizlikleri karşısında hayatta kalabilmesi için dışarıya yönelmesi ve dışarıdan fayda arama düşüncesi de bulunabilir. Bu bağlamda sözlü kültürde üretilen, "Tutunacak dal aramak", "Denize düşen yılana sarılır" gibi acziyet kokan ifadeler, bir bakıma insan doğasını da yansıtan ifadelerdir. Buradan hareketle insanı, tabiat içinde doğan ve tabiatı içinde taşıyan bir varlık olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla nazar pratiklerinde, bilinmezlikleri çözmek, korku, kaygı ve endişe gibi ihtiyaçları gidermek için güvenilen bir bilinene başvurmak, oldukça olağan ve insanidir.

Nazar pratikleri, geçmişten günümüze değişim/dönüşüm geçirmesine rağmen bünyelerinde tarihsel unsurları ve kesitleri barındırabilmektedirler. Bu bağlamda nazar pratikleri etrafında kullanılan nesneler, bir milletin motif, değer gibi kültürel öğelerini oluşturan pratiklerden sadece biridir.

Kaynakça

- Abdurrezzak, A. O. (2020). *Mitolojik boyutu ve çeşitli yönleriyle kara iye*. Paradigma Akademi.
- Abdurrezzak, A. O. & Kalafat, Y. (2020). *Türk halk bilimi inanç araştırmaları VIII: mitostrateji-4, Anadolu Türk halk kesimlerinden inanç örnekleri*, ASAM Yayınları.

- Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu'da nazarla ilgili âdet ve inanmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XX (1-1), 1-40.
- Acıpayamlı, O. (1974). *Türkiye'de doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdü*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Bülent, E. (2008). Anadolu amulet geleneğinde çılgak ve eski kültürlerde izleri. 38. ICANAS uluslararası Asya ve Kuzey Afrika çalışmaları kongresi (10-15. 09. 2007 Ankara) Bildiriler Maddi Kültür (311-328). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Çıplak, N. (2004). Halk kültüründe nazar ve nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 15, 103-125.
- Çobanoğlu, A. (2006). *Halk arasında yaşayan hurafeler üzerine bir alan araştırması bursa/osmangazi örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dökmen, Ü. (2016). *İnsanın korunakları deriden kültüre*. Remzi Kitabevi.
- Dundes, A. (1992). Wet and dry, the evil eye: an essay in Indo-European and semitic worldview. *The Evil Eye A Casebook* (257-312). Ed. Alan Dundes. Garland Publishing. (<http://home.iscte-iul.pt/~fgvs/Dundes%20Wet.pdf>)
- Gürkan, S. L. (2006). Nazar. *İslam Ansiklopedisi*. T.D.V. Yayınları. 32, 443-444.
- İnan, Abdülkadir (1965). Nazarlıklar. *Türk Folklor Araştırmaları*. VIII (169), 3138.
- Kalafat, Y. (1993). Gök Tanrı inancından günümüze kadar efsunlama 'tu-tu-tu'lama uygulamaları. II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri-20-24 Kasım 1991-Adana (271-286). Çukurova Üniversitesi Yayınları.
- Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Berikan Yayınları.
- Köse, A. & Ayten, A. (2009). Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 3 (IX), 45-70.
- Nazar. (1988). *Türkçe Sözlük*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. C. 2 (K-Z), 1074.
- Örnek, S. V. (1962). İlkelerde dinsel temel kavramlara genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. XX (3-4), 255-261.
- Saydam, M. B. (2018). İncanın boşu / dolusu. *Doğu Batı Dergisi*, Boş ve batıl inançlar özel sayısı. 84, 23-41.
- Shermer, M. (2011). *İnanan beyin*. çev. Nurettin Elhüseyni. Alfa Yayınları.
- Turan, F. A. (2008). Customs of the evil eye in Anatolia, Islam and the modern age. Ed. Akhtarul Wasey, Farhatullah Khan. *Zakir Husain Institute of Islamic Studies*. XXXIX (4), 131-151.
- Üçer, M. (1997). Sivas yöresinde nazarlıklar ve nazarla ilgili inançlar. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri. Kültür Bakanlığı Yayınları, 164-179.
- Ülger, A. (2010). *Hatırladım –Kırşehir'den anlatılar, masallar, rivayetler-*. Anadolu Folklor Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, M. (2008). *Palangıç köyü monografisi*. [Yayımlanmamış lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Kaynak Kişiler ¹⁹

- KK-1: Sevim Öztürk, 1961, Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 15.06.2019.
- KK-2: Kiraz Yılmaz, 1963, Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 15.06.2019.
- KK-3: Hüsne Yılmaz, (1930-2013), Akçaağıl Köyü / Mucur / Kırşehir, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 20.02.2012.
- KK-4: Dilber Kömcü, (1930-2013), Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul Üçe Kadar Tahsil Görmüş, Ev Hanımı, 20.02.2012.
- KK-5: Veysel Öztürk, 1960, Rahma Köyü / Mucur / Kırşehir, Orta İkidten Terk, İşçi Emeklisi, 15.06.2019.
- KK-6: Rukiye Yılmaz, 1967, Karakuyu Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 20.02.2012.
- KK-7: Hülya GÖMCÜ, 1977, Bayramuşağı / Mucur / Kırşehir, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, 15.06.2019.
- KK-8: Zalha Yağmur, 1948, Karaarkaç Köyü / Mucur / Kırşehir, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 27.04.2009.
- KK-9: Fethiye Dağıstan, 1945, Karaarkaç Köyü / Mucur / Kırşehir, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 12.04.2008.
- KK-10: Suna Öztürk, 1959, Rahma Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 14.06.2019.
- KK-11: Döndü Dağ, 1957, Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 14.06.2019.
- KK-12: Mahire Demir, 1967, Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı.
- KK-13: Naile Demir, 1940, Mucur / Kırşehir, Tahsili Yok, Ev Hanımı, 12.05.2008.
- KK-14: Filice Yağmur, 1963, Karaarkaç Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul Üçe Kadar Tahsil Görmüş, Ev Hanımı, 12.05.2008.
- KK-15: Erol Yılmaz, 1963, Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, Lise Mezunu, Şoför, 15.06.2019.
- KK-16: Mevlüt Gökbayrak, 1946, Seyfe Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul, Çiftçi, 22.02.2018.
- KK-17: Aygül Bulut, 1980, Kurugöl /Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 22.02.2018.
- KK-18: Fazlı Cebeci, 1942, Kurugöl /Mucur / Kırşehir, İlkokul, Çiftçi, 22.02.2018.
- KK-19: Özlem Şahin, 1976, Kurugöl /Mucur / Kırşehir, Ortaokul, Ev Hanımı, 22.02.2018.
- KK-20: Salih Demirbaş, 1969, Mucur / Kırşehir, İlkokul, Kaynakçı, 22.02.2018.
- KK-21: Yavuz Kömcü, 1969, Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, Orta İkidten Terk, Makine Teknikeri, 15.06.2019.
- KK-22: Tülay Sayar, 1967, Palangıç Köyü / Mucur / Kırşehir, İlkokul, Ev Hanımı, 15.06.2019.

¹⁹ Sözlü kaynakların künyeleri, “Ad-soyad, doğum-ölüm tarihi, ikamet yeri, eğitim durumu, mesleği ve görüşme tarihi” sıralamasıyla verilmiştir.